

Anna Ginter

Uniwersytet Łódzki, Zakład Językoznawstwa Instytutu Rusycystyki (Polska)

KOLORY W OPOWIADANIACH VLADIMIRA NABOKOVA: BARWA ZIELONA

W tekście literackim barwy stanowią element konstruowania obrazów za pomocą środków językowych. Tworzony obraz jest wyrazem wyobrażeń, które powstają w umyśle pisarza w miarę zbierania indywidualnych doświadczeń. Doświadczenia te z kolei w decydującej mierze zależą od jego wrażliwości na bodźce zmysłowe, do których zaliczają się barwy.

Zamiłowanie Vladimira Nabokova do barw sięga korzeniami wczesnych lat jego dzieciństwa, gdy matka poprzez pierwsze lekcje rysunku rozbudzała u przyszłego poety i pisarza wrażliwość na doznania wzrokowe (patrz: Nabokov 2004: 32). Wrażliwość ta, podsycana darem synestetycznego widzenia świata, rozwijana później przez własne lekcje i próby malarskie, znalazła swój wyraz w wierszach, opowiadaniach i powieściach Nabokova.

Celem niniejszego artykułu jest zarysowanie zakresu użycia barwy *зеленый* w wybranych opowiadaniach Sirina i, co za tym idzie, ustalenie charakterystyki semantycznej barwy zielonej. Materiał leksykalny został zaczerpnięty z dziesięciu następujących rosyjskich opowiadań Nabokova: *Говорят по русски* (*Tutaj mówi się po rosyjsku*¹), *Звуки* (*Dźwięki*), *Боги* (*Bogowie*), *Нежить* (*Leśne lichy*), *Слово* (*Słowo*), *Удар крыла* (*Cios skrzydła*), *Мечь* (*Zemsta*), *Благость* (*Dobroczynność*), *Порт* (*Nadmorski port*), *Случайность* (*Traf chciał*)².

Znaczenie i łączliwość

1. Obiekty i zjawiska naturalne

Przymiotnik *zielony* w językach słowiańskich etymologicznie wiąże się ze znaczeniem roślinności. Wskazuje na to dawny rdzeń *zel-*, obecny w takich wyrazach jak polskie *ziele*, *zielenina* ‘warzywa’, *ziolo*, *zielen* ‘roślinność, zarośla’,

---

¹ Polskie warianty tytułów podaję według: Nabokov 2007.

² Wszystkie podane opowiadania zostały opublikowane w zbiorze: В. В. Набоков, *Полное собрание рассказов*, составление текста и примечания – А. Бабинов, Санкт-Петербург, 2013.

zieleniak ‘sklep, targ z warzywami’ *zielnik*; czeskie *zeli*, *zelina*, *zelenina* ‘warzywo’, *zelinář* ‘zieleniarz’, *zelný trh* ‘zielony targ’ (por.: Vaňková 2003: 10); rosyjskie *зелень* ‘roślinność’, *зеленщик* ‘sprzedawca jarzyn’, *зеленная лавка* ‘budka warzywnicza’. Nic więc dziwnego, że użytkownicy języka, poproszeni o podanie przykładów z kolorem zielonym, zwykle mówią o roślinach, trawie, liściach. W ten sposób łączą oni, a nawet utożsamiają pojęcie zawarte w słowie *zielony* / *zelený* / *зеленый* z roślinnością, która posłużyła tym samym za wzorzec prototypowy dla barwy zielonej (por.: Wierzbicka 1999: 423 – 425).

To naturalne skojarzenie przymiotnika *зеленый* znajduje swoje odzwierciedlenie w tekstach literackich Nabokova: znaczną większość zgromadzonych przykładów wykorzystania barwy zielonej odnieść można do opisu obiektów i zjawisk przyrody. Pierwszy z nich, w postaci przymiotnikowej *зеленоватый*, pojawia się w opowiadaniu *Боги*:

На углу пахнуло русской роцей: нищий божественный урод, весь вывернутый, с ногами, растущими из-под мышек, протягивает в мокрой мохнатой лапе пучок зеленоватых ланд... (Б 40)³

Nazwa koloru pojawia się na określenie barwy konwalii – rośliny wiosennej, kojarzonej z wczesnym okresem przebudzania się przyrody po zimowym śnie. Co więcej, jednym określeniem *зеленоватый* Nabokov, pisarz dbający o najdrobniejszy szczegół opisu, objął całą roślinę, co może sugerować, że białe kwiaty konwalii pozostają jeszcze w pąkach młodej zieleni.

Pochodny wariant barwy zielonej znajdziemy też w początkowym, synestetycznym opisie ogrodu w czasie deszczu, wprowadzającym w świat zmysłowych doznań bohaterów opowiadania *Звук*:

По саду, по зелени, по оранжевому песку, свежо и скользко шума, неслись громадные серебряные призраки. (З 25)

Rzeczownik *зелень*, derywat od przymiotnika *зеленый*, użyty tu został dla określenia wszystkich roślin znajdujących się w polu widzenia narratora. Co ciekawe, w przekładzie tego fragmentu na język polski zamiast rzeczownika *zieleni*, którego w tym miejscu czytelnik mógłby oczekiwać, Michał Kłobukowski wprowadza *listowie*:

Огромные, серебристые видма ze świeжим, śliskim poszumem przemikały po ogrodzie, wśród listowia, po pomarańczowym piasku ścieżek (Nabokov 2007: 33).

Oddanie w przekładzie *zieleni* jako *listowia* wpłynęło na zmianę perspektywy: odbiorca w tekście polskim ma dostrzec „ogromne widma” wśród liści roślin, spoglądając niejako w głąb krzewów i drzew. Wersja rosyjska jednak prezentuje

³ Tu i dalej przy cytatach zostały podane skróty oznaczające tytuł opowiadania oraz numery stron w zbiorze opowiadań (Набокков 2013). Wyjaśnienie skrótów znajduje się na końcu artykułu.

obraz nieco inny: narrator z wnętrza pokoju obserwuje światłocienie na zielonym tle oddalonych drzew i krzewów wywołane przez padający deszcz. To zestawienie oryginału i tłumaczenia, choć przedstawione w charakterze ciekawostki, pomaga zrozumieć semantykę rosyjskiego *зелень*.

Podobną perspektywę narzuca połączenie przymiotnika *зеленоватый* z rzeczownikiem *пустота* w opowiadaniu *Боги*:

Дома поредели. Зеленоватые пустоты. (Б 40)

i nieco dalej w tekście kolejny przykład:

Смотри! Над зеленоватыми пустотами высоко в небе плывет аэроплан, басисто звеня, как эолова арфа. (Б 41)

Duża odległość od widzianych obiektów sprawia, że zaczynają się one zlewać w całość, tworząc „zielonawe pustki” i „puste przestwory zieleni” (Nabokov 2007: 82). W tym wypadku określenie *зеленоватый*, oznaczające mniejszy stopień nasycenia barwy (por.: Narloch 2013: 93), tworzy wrażenie oddalenia od ziemi częściowo porośniętej roślinnością lub porośniętej tylko trawą. Do takiego wniosku upoważnia nas opis następnego etapu lotu balonem przedstawiony w opowiadaniu i rozpościerający się widok z gondoli:

Земля уходила – зыбкая, зеленоватая, в бегущих тенях, в огненных пятнах деревьев. (Б 42)

Skoro „zielonawa ziemia” kontrastuje w tym obrazie z cieniami drzew, to nie może oznaczać barwy wyższej roślinności, lecz raczej warstwę najniższą, lekko przysłoniętą przez drzewa i krzewy oświetlone promieniami zachodzącego słońca.

Perspektywa oddalenia została przedstawiona również w opowiadaniu *Месть*:

Когда вдали, на грани зеленой зыби, забелели скалы Довера, он еще ничего не решил. (М 74)

Nietypowe połączenie *зеленая зыбь* zostało tu użyte w sensie metaforycznym (por.: „Skraj zielonego migotania” – Nabokov 2007: 114) i zgodnie z kontekstem oznacza brzeg Wielkiej Brytanii, ledwie jeszcze widziany z oddalonego promu płynącego w kierunku Dover.

We wszystkich omówionych wyżej fragmentach prototypowe znaczenie barwy świeżej trawy uległo metonimicznemu przesunięciu na ‘kolor całej rośliny’ (rośliny, drzewa i krzewy) określony za pomocą derywatu rzeczownikowego utworzonego od przymiotnikowej nazwy barwy w pierwszym przypadku, zaś w kolejnych przykładach – na ‘duży teren porośnięty przez roślinność’ oraz „zarys ogromnego terenu o bujnej roślinności zwłaszcza traw, widzianego z bardzo dużej odległości”⁴.

⁴ Więcej na temat metonimicznych i metaforycznych rozszerzeń znaczenia prototypowego odnoszącego się do barwy zielonej (patrz: Waszakowa 2003).

W grupie semantycznie związanej z obiektami przyrody uwagę zwrócić należy też na przykład, który pozornie wskazuje na odniesienie koloru zielonego do błyszczącej ozdoby:

Весенний воздух. Чуть пушистый. Видишь эти липы вдоль улицы? Черные ветки в мокрых зеленых блестках. (Б 38)

Rzeczownik *блестки* oznacza cekiny lub iskierki. Wykorzystując go w połączeniu z kolorem zielonym w opisie gałęzi lipy, Nabokov uzyskał metaforyczny obraz drzewa pokrytego drobnymi młodymi listkami, które błyszczą od rosy lub kropli wiosennego deszczu.

Znaczna część zacytowanych dotąd przykładów dotyczy wiosennej przyrody. I wydawać by się mogło, że barwa zielona w sposób naturalny wiąże się z tymi porami roku, które obdarowują człowieka zielenią roślinności. Trudno przecież oczekiwać barwnych zimowych opisów sadów czy ogrodów. Dlatego przyzwyczailiśmy się przedstawiać zimę przeważnie w barwach achromatycznych. Tym bardziej zadziwia więc swoją kolorystyką ostatnie zdanie opowiadania *Słowo*:

Господи! Зимний рассвет зеленеет в окне, и я не помню, что крикнул... (С 53)

Jak zauważa Krystyna Waszakowa (2003: 56), zasadniczo w języku forma czasownikowa *зеленеть* wykazuje łączliwość ograniczoną do nazw, których de-sygnatami są żywe rośliny. Ma ona znaczenie procesualne: ‘stawać się zielonym’ i w ten sposób potwierdza profil barwy zielonej, jako ‘odnoszącej się do wiosny, kiedy to rośliny zaczynają się zielenić, przyroda budzi się ze snu zimowego’.

W *Słowie* Nabokova nie chodzi jednak ani o wiosnę, ani o kolor roślinności. Mowa jest za to o zimie i o świcie, który ‘staje się zielony’. Być może pisarz chciał przedstawić poranek, gdy na błękitie nieba pojawiają się pierwsze złote promienie wschodzącego zimowego słońca, a ich połączenie daje wrażenie zieleni? (por. przykład w kolejnym akapicie artykułu). A może zieleniejący świt oznacza refleksy zorzy polarnej, którą Nabokov z pewnością miał okazję widzieć zimą w północnej części Rosji? Tej kwestii niestety nie uda nam się rozstrzygnąć. Oczywiście wydaje się natomiast, że zieleń zaliczana jest do barw zimnych, a jej połączenie w tekście opowiadania z nazwą bardzo wczesnej pory dnia i zimowej pory roku daje wrażenie chłodu i rozczarowania po nocnej wizji „niebiańskiego rozłęczowienia” (Nabokov 2007: 393) podczas spotkania z aniołami.

Ponieważ człowiek zajmuje centralne miejsce w utworach Nabokova, nie brak w nich także przykładów nazw barwy zielonej w opisach postaci. Zwykle jest to kolor oczu, choć w omawianych utworach nigdy nie jest on użyty w podstawowym wariacie barwy. Przykładem może tu być opis oczu anioła w opowiadaniu *Cios skrzydła*:

Глаза, продолговатые, словно близорукие, бледно-зеленые, как воздух перед рассветом, не мигая, смотрели на Керна из-под прямых, сросшихся бровей. (УК 68)

Zieloność oczu została dookreślona nie tylko poprzez modyfikację odcienia, ale też przez jego porównanie do koloru powietrza przed świtem. We fragmencie, który pojawia się w tekście utworu nieco dalej, takiego porównania już nie znajdziemy, a oczy anioła zostały opisane jako dziwne, zielonawe:

Стало ему стыдно, как давеча, когда ангел смотрел на него своими зеленоватыми странными глазами. (УК 69)

Przykładem jeszcze innej modyfikacji zielonej barwy oczu jest opis tytułowego bohatera w debiutanckim opowiadaniu Sirina *Leśne lichó*:

Правый глаз был еще в тени, левый пугливо глядел на меня, продолговатый, дымчато-зеленый; и зрачок рдел, как точка ржавчины... (H47)

Oprócz koloru oczu zmodyfikowany odcień barwy zielonej pojawia się też jako określenie barwy głosu:

Голос его словно ослепил меня, в глазах запестрело, голова закружилась; я вспомнил счастье, гулкое, безмерное, невозвратное счастье. (...) и голос его звенел, шелестел, золотой, сочно-зеленый, знакомый, – а слова были все такие простые, людские... (H 48)

To nietypowe dla ludzkiego doświadczenia połączenie można uznać za cechę charakterystyczną dla pisarstwa Nabokova. Przedstawiony tu „oślepiający głos” w kolorze złota i soczystej zieleni jest rezultatem synestetycznego widzenia świata, jakiego pisarz doświadczał przez całe swoje życie. Przeniesienie wrażeń wzrokowych na wrażenia słuchowe towarzyszyło mu przy wielu codziennych czynnościach. Niejednokrotnie wspominał w tekstach autobiograficznych i wywiadach o „barwnym słyszeniu” głosek angielskich i rosyjskich oraz o barwnym widzeniu poszczególnych liter obu alfabetów (patrz np.: Nabokov 2004: 30-31). Opisów takich niezwykłych doznań wzrokowych nie brakuje też w jego tekstach – m.in. w odniesieniu do barw dźwięków, jak w zacytowanym wyżej przykładzie.

Odniesienie barwy zielonej do zwierząt w zgromadzonym materiale pojawia się tylko raz – w opisie psa w opowiadaniu *Nadmorski port*:

Никитин свистнул; старая облезлая сука с зеленой слизью в углах ласковых глаз положила морду к нему на колени. (П 85)

W języku rosyjskim (podobnie jak w innych językach – patrz: Waszakowa 2003: 64-66) barwa zielona w świecie organizmów żywych kojarzy się często ze stanami zmęczenia, wyczerpania czy choroby. Nietypowa zielona barwa wydzielin świadczyć może o złej kondycji zdrowotnej zarówno ludzi, jak i zwierząt. Zielona wydzielina w kąciakach oczu psa ma wobec tego negatywne konotacje, a cały obraz wzbudza uczucie litości w stosunku do łagodnej wynędzniałej suczki, której szczenięta bawią się na podłodze portowej knajpki.

2. Nazwy artefaktów

Niezbyt liczną grupę stanowią przykłady nazw artefaktów. Kolor zielony dość często pojawia się w opisach codziennego ludzkiego życia, choć nie jest to barwa dominująca czy też potraktowana przez Nabokova w sposób szczególny. Zielień jest realizowana:

a) w kategorii nazw ubioru i jego części:

барышня с бледно-зеленым платком на плечах (З 32)

барышня в зеленоватом платке (З 36)

женщина вся в зеленом (П 89)

зеленый рукав (Бл 82)

W przedostatnim przykładzie Nabokov zastosował podwójny zabieg metonimicznego przesunięcia od szczegółu do ogółu: 1) zamiast nazw zielonych części ubioru wykorzystał nazwę samej barwy, pomijając rzeczownik (NAZWA BARWY ZA NAZWY CZĘŚCI UBIORU); 2) użył określenia *вся женщина* zamiast nazwania jej części ciała bądź nazwania noszonego przez nią ubioru⁵.

W ostatnim przykładzie natomiast mamy do czynienia z odwrotnym kierunkiem metonimii. Semantycznie przymiotnik *зеленый* w połączeniu z *рукав* jest całkowicie uprawniony. Dopiero kontekst jego użycia wskazuje na zastąpienie nazwy części człowieka nazwą części ubioru (rękaw munduru):

Решетка отпахнулась, скользнул зеленый рукав с блестящей пуговицей на обшлагае, и старушка сунула в черное окно кружку, открытки и торопливо закивала. Солдат, разглядывая снимки, отвернулся в глубину, медленно прикрывая за собою раму. (Бл 82)

Ten sam żołnierz nieco wcześniej w tekście został przedstawiony metonimicznie jako *зеленый солдат* (KOLOR CZŁOWIEKA ZA KOLOR UBIORU), a jego ramię Nabokov opisał jako *зеленое плечо* (KOLOR CZĘŚCI CIAŁA ZA KOLOR CZĘŚCI UBIORU):

И вдруг окно гауптвахты открылось, и зеленый солдат окликнул старушку. (Бл 82)

Повернулось и ушло в темную глубину его зеленое плечо. (Бл 82)

Co ciekawe, w drugim z podanych przykładów dodatkowo pojawia się metonimia CZĘŚĆ CIAŁA (RAMIĘ) ZA CZŁOWIEK.

b) w kategorii przedmiotów codziennego użytku i ich części:

Отыскал под креслом зеленую эмалевую трубочку. (З 33)

гиацинты в зеленом горшке (УК 58)

зеленые бутылки (Бл 82)

⁵ W ogólnej klasyfikacji metonimie te odpowiadają konwencjonalnej metonimii z grupy CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ.

c) w kategorii nazw budynków i ich części:

Под змеиной частью каждой трубы – бадья, схваченная зеленым обручем. (Б 37)

зеленый ставень (П 84)

Jak wykazały omówione przykłady, barwa zielona reprezentowana jest w tekstach Nabokova formami przymiotnikowymi: *зеленый* i *зеленоватый*, formą rzeczownikową *зелень*, formą czasownikową *зеленеть* oraz złożeniami: *бледно-зеленый*, *сочно-зеленый*, *дымчато-зеленый*. Co jednak warto podkreślić, konstrukcje modyfikowane pojawiają się głównie w opisach człowieka (aniołów) oraz obiektów i zjawisk przyrody, natomiast podstawowy wariant zieleni dominuje w odniesieniu do nazw artefaktów.

Zakończenie

W odzwierciedleniu realnego świata barw Nabokov odwołuje się przede wszystkim do prototypowego znaczenia zieleni i traktuje ją niemal jako ekwiwalent pojęcia ‘roślinność’. W kreowaniu świata przedstawionego w opowiadaniach wykorzystuje zaś wszystkie możliwości, jakie daje mu język i jego percepcja świata. Na uwagę zasługuje choćby stosunkowo duża ilość przykładów niekonwencjonalnego (np.: *рассвет зеленеет*) oraz metonimicznego wykorzystania barwy zielonej. Taki rodzaj obrazowania skojarzyć się może z obrazem poetyckim, co będzie tym bardziej uprawnione, gdy przypomnimy słowa samego Nabokova:

Poetry includes all creative writing; I have never been able to see any generic difference between poetry and artistic prose. As a matter of fact, I would be inclined to define a good poem of any length as a concentrate of good prose, with or without the addition of recurrent rhythm and rhyme. [...] As in today's scientific classifications, there is a lot of overlapping in our concept of poetry and prose today. The bamboo bridge between them is the metaphor (Field 1967: 43-44).⁶

Niezwykła wrażliwość kolorystyczna pisarza oraz metaforyczno-metonimiczny sposób obrazowania są niewątpliwie tymi czynnikami, które sprawiają, że w utworach Nabokova trudno określić, gdzie kończy się proza, a gdzie zaczyna się poezja.

---

⁶ Poezja obejmuje całe twórcze pisanie; nigdy nie byłem w stanie dostrzec jakiegokolwiek różnicy gatunkowej między poezją i prozą artystyczną. Właściwie byłbym skłonny zdefiniować dobry wiersz jakiegokolwiek długości jako koncentrat dobrej prozy z dodatkiem lub bez powtarzającego się rytmu i rymu. Podobnie jak w dzisiejszych klasyfikacjach naukowych, istnieje wiele cech wspólnych w naszych koncepcjach poezji i prozy. Metafora jest bambusowym mostem między nimi. (tł. A.G.)

Wykaz skrótów

Бл – Благость	Н – Нежить
Б – Боги	П – Порт
ГП – Говорят по-русски	Сл – Случайность
З – Звуки	С – Слово
М – Мечь	УК – Удар крыла

Bibliografia

- Набоков В. В., (2013), *Полное собрание рассказов, составление текста и примечания* – А. Бабинов, Санкт-Петербург.
- Field A., (1967), *Nabokov. His Life In Art*, Boston-Toronto.
- Nabokov V., (2004), *Pamięci, przemów. Autobiografia raz jeszcze*, przeł. A. Kołyszko, postł. L. Engelking, Warszawa.
- Nabokov V., (2007), *List, który nigdy nie dotarł do Rosji i inne opowiadania*, t. 1, przeł. M. Kłobukowski i L. Engelking, Warszawa.
- Narloch A., (2013), *Цветообозначения в русском и польском языках. Структурно-семантический, терминологический и когнитивный аспекты*, Poznań.
- Vaňková I., (2003), *Językowe i kulturowe odniesienia czeskiej nazwy barwy 'zelený'*, [w:] „Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne”, red. R. Grzegorzczkowska i K. Waszakowa, Warszawa, s. 9–22.
- Waszakowa K., (2003), *Opis porównawczy znaczeń podstawowej nazwy barwy zielonej w języku polskim, czeskim, rosyjskim, ukraińskim, szwedzkim i wietnamskim*, [w:] „Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne”, red. R. Grzegorzczkowska i K. Waszakowa, Warszawa, s. 49–68.
- Wierzbicka A., (1999), *Język – umysł – kultura*, wybór prac pod red. J. Bartmińskiego, Warszawa.

Anna Ginter

COLOURS IN SHORT STORIES BY VLADIMIR NABOKOV: GREEN COLOUR

(Summary)

The paper aims at presenting the set of vocabulary from the field of green colour and analysing its semantic value. The selected lexical material represents ten short stories by Vladimir Nabokov: *The Wood-Sprite, Russian Spoken Here, Sounds, Wingstroke, Gods, Word, The Seaport, Revenge, Beneficence* and *A Matter of Chance*. In the article, the main attention is focused on describing the way in which the writer creates the world in his literary texts. As it is shown, colours are indispensable part of Nabokov's prose. The distribution of the green colour and modification of its shades as well as the use of green colour in metonymic expressions testify to the Nabokov's idea that there is no “generic difference between poetry and artistic prose”.

Keywords: semantics, semantics of colour, idiolect, Vladimir Nabokov.